

Зміст

Від автора 7

ІНТЕЛЕКТУАЛИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ТРАНСФОРМАЦІЮ 9

«Українська історія має сенс у вимірі європейської історії». *Розмова з істориком Романом Шпорлюком* 11

«Оберегти творчу свободу людини». *Розмова з релігійним філософом Мирославом Мариновичем* 23

«Мислити як вільні люди». *Розмова з істориком літератури Леонідом Ушкаловим* 29

Мудрість ретроспекції. *Розмова з істориком Андреа Граціозі* 40

Без страху перед історією. *Розмова з істориком Тімоті Снайдером* 57

«Якщо вважати, що культура є надбудовою, то дуже скоро вона перетвориться на сферу розваг». *Розмова з філософом і письменником Тарасом Лютим* 63

«Варто переставати бути пасивним споживачем, а шукати у культурі відповіді на власні питання». *Розмова з письменником і філософом Володимиром Ермоленком* 73

«У Східній Європі — геополітичний фронт, „сіра зона“ поступово зникає». *Розмова з істориком, політологом, письменником Олександром Мотилем* 82

«Українські інтелектуали здатні робити речі, які західні інтелектуали не можуть». *Розмова з літературознавцем і музикантом Марком Андрейчиком* 94

«Оцифровування музейних фондів може змінити уявлення про Україну. У самих українців і у світі». *Розмова з мистецтвознавицею Діаною Клочко* 103

«Націоналізм може і навіть мусить бути ліберальним, бо тільки тоді має право

на існування». *Розмова з письменником і політологом Миколою Рябчуком* 113

МИТЕЦЬ У ЧАС ПЕРЕМІН 125

«Блажен Господь, бо геенну сотворив». *Розмова з поетом Василем Герасим'юком* 127

Переборення депресивного синдрому. *Розмова з Віктором Небораком* 138

Нескорений романтик. *Розмова з Григорієм Гладієм* 151

Художник у час перемін. *Розмова з художником Матвієм Вайсбергом* 162

«Дякувати за літературу — це дуже багато». *Розмова з Дзвінкою Матіяш* 173

«Громадянська поезія цілком може відродитися». *Розмова з Іваном Андрусяком* 181

Прагматизм успіху. *Розмова з Андрієм Курковим* 190

«В українській та італійській літератур багато спільного». *Розмова з перекладачем Паоло Гальваньї* 200

«Байдужість і захланність — вороги не тільки сьогодення, а й майбутнього». *Розмова з письменником Олесем Ільченком* 207

«Перехід на українську став моєю етичною реакцією на брехню Путіна». *Розмова з поетом і психіатром Борисом Херсонським* 219

ФРАНЦУЗЬКА ЛІНІЯ 229

«Мислити значить навчитися жити». *Розмова з філософом Мішелем Онфре* 231

Логіка демократії. *Розмова з істориком філософії Флораном Генаром* 242

«Давайте слухати реальність». *Розмова з політичним філософом П'єром Асснером* 250

Від автора

Пропонована книжка — результат мого понад двадцятип'ятирічного хобі — розмовляти з яскравими особистостями: інтелектуалами, філософами, істориками, письменниками, перекладачами та художниками.

Я й досі не змінив свою, ще студентську, думку, що інтелектуальне інтерв'ю (інтерв'ю ідей) — значно важливіше за подібні поточні жанри з «ситуативною оптикою». Звичайно, вони також виконують медійну функцію: оперативно реагують на гарячі події, розставляють акценти, роблять первинну оцінку. Проте інтерв'ю ідей — це дещо інший дискурс, оскільки передбачає споглядання, аналіз, розуміння різних інтелектуальних контекстів. Словом, це тексти для вдумливого й неспішного читання та мислення. Якраз те, що катастрофічно витісняється з інформаційного поля стрімким плином. Є речі, які існують над хайпом і непадвладні його анахронічній логіці миттєвої актуалізації та не менш миттєвого забуття.

Попри те, що ці інтерв'ю були взяті в різних історичних та інтелектуальних контекстах, вони можуть становити певну цілісність у сприйманні тих складних трансформацій, які пройшов і проходить український соціум упродовж усіх років відновлення Незалежності. Зібрані в одній книжці, ці інтерв'ю

можуть «підсвічувати» одне одного, по-різному вказуючи на незворотність і дедалі стрімкіший рух українського суспільства, культури, інтелектуального поля до відкритості, різноманітності, діалогічності. Вони показують соціологічний зріз свого часу, бо актуалізують ті питання, які стояли на порядку денному; зрештою, більшість цих питань із порядку денного так і не зникла. Це, зокрема, питання суб'єктності України (культури, інтелектуального поля, літератури), подолання постколоніального синдрому, інтенсивніша інтеграція до світу реальної демократії та світової культури.

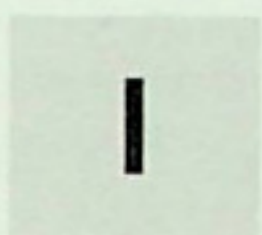
Важливо також подякувати тим інституціям і людям, без яких публікація цієї книжки навряд чи була би можливою.

Передусім я хочу подякувати команді часопису «Український тиждень», де в 2010–2012 роках я мав нагоду працювати — спершу керівником спецпроектів, а потім редактором культури. Саме на шпальтах цього видання з'явилася значна частина моїх розмов із західними й українськими інтелектуалами та письменниками. Це був унікальний досвід і повноцінний інтелектуальний дискурс, без якого зміст цієї книжки був би значно біднішим.

Також висловлюю подяку Українському ПЕН за надану можливість спілкуватися з членами нашої організації на різні актуальні теми, а також порталу *LB.ua*, який оприлюднив ці інтерв'ю. Ці розмови, що становлять понад чверть книжки, були здійснені в рамках фокус-теми Українського ПЕН 2020/2021 «Культура в режимі очікування», за підтримки Національного фонду на підтримку демократії (NED).

Персональну подяку висловлюю директору видавництва «Комубук», есеїстові й перекладачеві Павлу Шведу, який вирішив ризикнути та видати цю книжку.

Анатолій Дністровий

**ІНТЕЛЕКТУАЛИ
ПРО УКРАЇНСЬКУ
ТРАНСФОРМАЦІЮ**

«Українська історія має сенс у вимірі європейської історії»

Розмова з істориком Романом Шпорлюком*

У молоді літа він написав диплом про Платона, до чого тепер ставиться скептично, згодом першу ґрунтовну роботу присвятив видатному чеському націєтворцю Масарику. А далі в коло інтересів славетного історика потрапили і політична історія Східної Європи, й історія модерної України в порівнянні з історіями Польщі, Чехії, Італії.

Шпорлюк народився 1933 року на Тернопільщині. З 1935 по 1958 роки жив у Центральній Польщі. У 1955-му закінчив Університет Марії Склодовської-Кюрі (Люблін) за фахом «Теорія держави і права, історія політичної думки». 1958–1961 роки — Оксфордський університет, спеціальність «Суспільні науки». 1965-й — докторат у Стенфордському університеті, дисертація про історичну концепцію Міхаїла Покровського. З 1965 року — викладач історії Східної

* Надруковано на порталі Український тиждень 01.06.2010.

Європи в Мічиганському університеті. З 1991-го — професор кафедри історії України Гарвардського університету. 1996–2003 роки — директор Українського наукового інституту в Гарварді. Автор книжок *The Political Thought of T. G. Masaryk* (1980), «Комунізм та націоналізм: Карл Маркс проти Фрідріха Ліста» (1988, українське видання — 1998), «Імперія та нації (з історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі)» (2000) «Формування сучасної України: західний вибір» (2004), «У пошуках майбутнього часу» (2010).

Отже, гарвардський професор Роман Шпорлюк про те, чому на сході України було більше націоналістів, як галичани стали українцями, чому спільний українсько-російський підручник є дурницею і чому ідея про люстрацію є «більшовицькою».

У книзі «У пошуках майбутнього часу», яка писалася ще з початку 60-х років ХХ століття, поруч із науковими темами історії як невід'ємні ви розвиваєте і теми суспільні та політичні. І пишете в легкому журналістському ключі. Чому славетний історик вирішив стати публіцистом?

Я би не мав висловлювати думки про загальні функції історика. Хочу лише сказати про мій особистий підхід — я цього не рекомендую. Скажу чесно, я завжди хотів бути журналістом, особливо коли був молодим. Моя перша журналістська замітка — в люблінській воєводській газеті. Я з дитинства читав газети — польські, українські, німецькі — і мене приваблювала журналістика. Скажімо, в роки німецької окупації мене дуже цікавила війна на східному фронті.